

VÝZNAM DOLÉČOVACÍHO PROGRAMU PRO RESOCIALIZACI OSOB S DROGOVOU ZÁVISLOSTÍ

Michal Růžicka, Katarína Martinková

Anotace

Článek se zabývá zhodnocením významu doléčovacích programů pro drogové uživatele a kladně odpovídá na základní otázku – zda programy napomáhají jejich klientům k úspěšnému začlenění se do společnosti

Klíčová slova

Droga, drogová závislost, léčba drogové závislosti, následná péče, doléčovací program, socializace.

Importance of After-treatment Programme for Socialization of Persons in Danger of Drug Addiction

Annotation

The research part evaluates the aftercare programmes and their significance for the patients; and confirms the assumption that the programmes are helping their clients integrate in the society.

Key words

Drug, drug addiction, drug addiction treatment, subsequent treatment, after-treatment programme, socialization.

Co jsou doléčovací programy?

Většina doléčovacích programů/center (DC) vznikala čistě jako resocializační centra pro osoby závislé na nealkoholových drogách. Postupně centra své programy a nabídky upravovala v závislosti na skladbě lidí, již opouštěli léčebny a terapeutické komunity. Dnes nabízí pomoc také alkoholikům, patologickým hráčům nebo lidem s kombinovanou závislostí. Specifickou skupinou vyžadující svěbytný přístup jsou závislé matky s dětmi. Všechna centra samozřejmě pracují, pokud je to možné a je zájem, i s rodinami závislých, některá z nich provozují pro jejich příbuzné a blízké kluby s přednáškami

nebo společnými aktivitami, kluby pro děti plní zároveň i preventivní funkci. Většina DC nabízí klientům v omezeném čase ubytování v domech na půl cesty. Člověk se tedy pohybuje v „běžném světě“, chodí do práce, podle svého využívá svůj volný čas, ale vrací se do chráněného prostředí, které mu pomáhá díky nastaveným pravidlům rychleji se na svět bez drog adaptovat.

Význam doléčovacích programů

Lidé, kteří prošli některou z forem léčby závislosti, potřebují často takzvanou následnou péči, kterou zajišťují doléčovací programy. Je prokázáno, že čím je delší kontakt klienta s psychosociálně orientovanou službou, tím trvalejší změny klient dosáhne (Kuda in Kalina a kol, 2003). Nejčastější okruhy problémů spojených se sociální rehabilitací jsou zpravidla narušená nebo neexistující síť blízkých vztahů, závislostí způsobená neschopnost vztahy vytvářet a udržet, nedostatečné schopnosti v oblasti komunikace, zdravé sebeprosazování, nízké vzdělání, nedostatečné nebo žádné profesní návyky a dovednosti, právní a finanční problémy a nízký socioekonomický statut, životní styl poskytující nedostatek příležitosti k pozitivnímu sebehodnocení a sociálnímu ocenění (Kuda in Kalina a kol, 2003). Cílem těchto programů je tedy kromě upevnění motivace nebrat drogu také integrace závislých osob do podmínek normálního života, pomoc s nalezením, znovunalezením a zvládnutím jejich přirozených rolí, pomoc s obnovou nebo vytvořením sociální sítě a s profesním uplatněním.

Hlavními poskytovanými službami v doléčovacích programech jsou socioterapie, sociální práce, podpora v zaměstnání nebo nabídka rekvalifikace a často také po omezenou dobu chráněné bydlení. Základním principem nabízených služeb je individuální přístup ke klientovi.

Programy jsou postaveny na využívání pozitivního potenciálu mezilidských vztahů, společného sdílení činností a sociálního učení. Jsou zajišťovány individuálními a skupinovými činnostmi. Účast klienta v programu vyžaduje předchozí potvrzenou abstinenci (většinou tříměsíční) a je dána pevně stanovenými pravidly, která obsahují zásady prevence relapsu a pravidel společenského chování.

Cíl průzkumu v doléčovacích programech

Na počátku šetření jsme si položili zásadní otázku: „V jakém případě by mohl být člověk šťastný, kdy by se mohl cítit spokojený, co k tomu potřebuje,

aby už nemusel a nechtěl sahat po droze, aby se mohl cítit plnohodnotnou součástí společnosti i bez drogy, tedy, aby byl řádně resocializován?“ Určitě se shodneme na tom, že potřebuje zdroj peněz, který mu zajistí materiální potřeby, a dále potřebuje mít se na koho obrátit, mít s kým trávit volný čas, mít někoho, kdo mu rozumí, kdo ho má rád. Prvním klíčem ke spokojenosti je tedy podle nás stálá práce, tím druhým jsou přátelé. Podle této hypotézy byl sestaven i dotazník, viz příloha č. 2.

Vzorek průzkumu

Ke spolupráci v šetření byli svolní klienti DC Jamtana v Brně a DC P-centra v Olomouci, jimž byly dotazníky předány osobně a bylo jim vysvětleno, jak se má dotazník správně vyplnit, za jakým účelem a jak s ním bude naloženo. (V době šetření bylo v programu Jamtany 9 klientů, z nichž 7 dotazník vyplnilo. V programu P-centra bylo klientů 11, z nichž vyplnilo dotazník 8.)

Dále bylo osloveno s žádostí o účast ve výzkumu 7 doléčovacích center prostřednictvím e-mailu. Doléčovací centra byla vybrána tak, aby byla rovnoměrně zastoupena klientela z celého území ČR. Jednalo se o doléčovací centra v Praze, Děčíně, Liberci, Plzni, Ostravě, Českých Budějovicích a Jeseníku. Těmto centrům byl zaslán vysvětlující dopis s žádostí o pomoc ve výzkumu a s dotazníkem v příloze. Odpověděla a na spolupráci přistoupila čtyři doléčovací centra a sice doléčovací centrum v Praze, Liberci, Děčíně a Ostravě. Doléčovacímu centru Magdaléna, o. p. s., Praha-Podolí byly dotazníky následně poslány poštou, Centrum ambulantních služeb – DC ADVAITA Liberec, Centrum sociálních služeb Děčín a DC Renarkon Ostrava si dotazníky vytiskly z přílohy v e-mailu a vyplněné zaslaly poštou zpět. Do Magdalény, o. p. s., Praze-Podolí bylo zasláno 9 dotazníků a vyplnilo je 8 klientů. V DC ADVAITA, o. s., Liberec bylo osloveno 11 klientů a 6 vyplněných dotazníků bylo doručeno zpět, v Centru sociálních služeb Děčín bylo osloveno 8 klientů a na spolupráci jich přistoupilo 7. Z Ostravy se vrátilo 6 vyplněných dotazníků. Celkem jsme vycházeli ze 42 dotazníků. Průzkum se uskutečnil v průběhu roku 2009.

Pro zajímavost uvádíme mapu všech doléčovacích center v České republice v příloze článku (příloha č. 3).

Výsledky průzkumu

Dotazníky byly vyhodnocovány postupně podle jednotlivých položek. Popis výsledků je doplněn o zpráhledňující tabulky, které utvářejí lepší představu o odpovědích klientů (viz příloha č. 1).

Pohlaví a věk uživatelů doléčovacích programů

Nejprve si uděláme přehled o tom, v jakém věkovém složení jsou klienti doléčovacích center a v jakém poměru jsou muži a ženy. Tabulka 1 ukazuje, že více než dvakrát převládají muži nad ženami a že se v nadpoloviční většině jedná o mladé lidi mezi 20 a 29 lety. Věk je jistě dán způsobem života uživatelů. Se staršími uživateli se setkáme spíše výjimečně.

Předmět závislosti

Co se týká drogy, na niž jsou klienti doléčovacích center závislí, potvrzuje se všeobecně rozšířené mínění veřejnosti o České republice jako o „pervitinové mocnosti“. Většina námi dotázaných klientů je závislá na pervitinu nebo na pervitinu v kombinaci s jinou látkou (většinou s alkoholem nebo heroinem, často byla uváděna také marihuana). Odpovědi klientů na předmět jejich závislosti jsou zpráhledněny v tabulce 2. Číslo před závorkou uvádí počet klientů, kteří jsou závislí pouze na té jedné látce. Číslo s písmenem „K“ uvedené v závorce udává počet výskytů v kombinaci s jinou látkou.

Motivace k nástupu doléčovacího programu

Tato dotazníková položka zjišťovala motivaci klientů k nástupu do doléčovacího programu. Co je vlastně vedlo po ukončení léčby v léčebně nebo terapeutické komunitě k jejímu pokračování. Dotazník nabízí respondentům několik odpovědí, z nichž 2 mohli označit, celkový výsledek znázorňuje tabulka 3.

Jak je z tabulky 3 zřejmé, naprostá většina respondentů před nástupem do doléčovacího programu očekávala jakési upevnění toho, co započali v léčbě. Tato skutečnost je zapříčiněna faktem, že klienti si z komunity odnáší řadu otevřených témat a jsou tamními therapy motivováni pro jejich řešení (například znouvoobnovení vztahů s rodinou).

Nemalé zastoupení v motivaci k nástupu do doléčovacího programu má i odpověď „možnost bydlení“. Lidé, opouštějící léčebnu nemají peníze, nemají práci, nemají se často kam vrátit, jsou velice osamělí, nemají přátele.

K návratu k původním rodinám si často musí znovu vybudovat svým dřívějším způsobem života rozbitou cestu.

Práce

V doléčovacím programu se předpokládá a očekává, že klient si najde co nejdříve práci (alespoň brigádu nebo i činnost dobrovolnickou, pokud má příjmy např. z rodiny), splácí své dluhy, jež ho z minulosti dostihly, a učí se hospodařit s penězi. Nalezení práce a chození do ní je velice kladně hodnoceno nejen terapeutickým personálem, jenž tento přístup započítává do výčtu nutného aktivního přístupu k léčbě, ale také širší veřejností, která pracujícího uživatele (byť ve fázi léčby) dokáže tolerovat lépe než toho, který nepracuje. Pracovní uplatnění klientů po léčbě závislosti bývá často problematické. Časťou překážkou jsou zdravotní důvody (hepatitida C) nebo záznam v trestním rejstříku.

Motivace k práci

To, zda klienty práce bude bavit a zda si ji budou chtít udržet, už se dá považovat za přínos programu jako takového. Klient si najde takovou práci, která ho těší, a protože ho těší a protože má za ni peníze, jež mu dávají možnost kvalitněji žít, platit si bydlení, dluhy atd., chce si tuto práci i udržet a podle toho se chová (do práce chodí a dodržuje pracovní řád). To je situace, kterou před tím neznal. Když bral drogy, na práci neměl čas (neboť šláhl drogu) a pracovat bylo příliš namáhavé (na drogu by si vzhledem k její ceně a množství, které závislý člověk potřebuje, stejně nevydělal). Nyní, po čase stráveném v programu, vidí smysl práce, roste mu sebevědomí, vidí, že je schopen se o sebe postarat, roste tím i jeho prestiž ve společnosti. Jak jsou na tom naši respondenti, ukazuje tabulka 4.

Noví přátelé bez drogové minulosti – klíč k resocializaci

Na otázku, kde se klienti s novými přáteli seznamují, poukazuje dotazníková položka 13. Zde respondenti mohli ze sedmi nabízených údajů označit dva (viz tab. 5).

Zde si dovolíme odlehčený tón a k vyhodnocení použijeme lidového rčení. Každý ví, že neplatí „sedávej panenku v koutě, budeš-li hodná, najdou tě“. Ať se jedná o kohokoli, když se chceme seznámit, nemůžeme čekat, že si lidé najdou nás, ale musíme mezi lidi vyrazit my. Proto také klienti z velké

míry nacházejí přátele při provozování aktivit volného času. Prostory volnočasových aktivit „nabízejí“ přátele, kteří budou alespoň do určité míry tak „kvalitní“, jak požadujeme. Vykonávají-li lidé stejnou aktivitu, věnují-li se stejnému koníčku, mají pravděpodobně s námi podobnou životní filozofii a navíc si s nimi minimálně do začátku máme o čem povídat.

Volný čas – místo, které dřív vyplnila droga

Klienti doléčovacích programů mají svůj denní program poměrně nabitý. Navštěvují zaměstnání, mají povinné některé společné aktivity, účastní se skupinových a individuálních terapií a konzultací. Nicméně minimálně o víkendech mají volný čas pro sebe a nás zajímalo, s kým ho tráví. Zda např. přátelé ze zaměstnání jsou opravdu přátelé nebo jen kolegové. Respondenti vybírali z nabídnutých šesti odpovědí (tab. 6).

Diskuse

Ve světě již proběhla celá řada výzkumů týkajících se významu léčby závislosti bez ohledu na to, zda se jedná o detoxikaci, pobytovou nebo ambulantní léčbu či doléčování. Je to například americký výzkum DATOS (Drug Abuse Treatment Outcomes Study) nebo anglický NTORS (National Treatment Outcomes Research Study) (Radimecký, [cit. 2009-01-30]). V ČR jsou to pak výzkumy Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti. Tyto výzkumy ukazují, že léčba uživatelů drog je účinná, potřebná a každopádně se státům vyplácí. Pokud se klientům nepodaří setrvat v abstinenci, alespoň dojde ke zlepšení jejich zdravotního a sociálního stavu natolik, že méně vyžadují další odbornou péči. Většina uživatelů, kteří projdou léčbou, se chová méně rizikově a je u nich tendence k dřívějšímu nástupu k opakované léčbě v případě recidivy. Na výše zmíněných webových stránkách adiktologie (Radimecký, [cit. 2009-01-30]) se také dočteme, že americký i anglický výzkum došly ke stejným závěrům, co se týká následné péče o závislé osoby. Podle nich doléčovací programy mohou zvýšit úspěšnost léčby, tzn. udržení dosažených změn, především abstinence, až o 80 %. Důvodem je již několikrát výše zmíněná pomoc při přechodu z režimové léčby do podmínek běžného života, poskytnutá psychická podpora při překonávání problémů běžného života a upevňování motivace a hodnotového žebříčku.

Z odpovědí klientů v dotazníku vyplývá, že doléčovací programy pomáhají klientům nalézt práci a přátele mimo drogovou scénu. To jsou dva zásadní pilíře úspěšné resocializace. S podobně utvářeným dotazníkem by se dalo

pokračovat a výzkum rozšířit o další hypotézy. Například zda doléčovací program vede k motivaci doplnit si vzdělání, zda napomáhá ke zlepšení a upevnění vztahů v rodině, zda naučí klienty hospodařit s penězi, zda naučí klienty vést vlastní domácnost, do jaké míry v tom všem hraje roli doléčovací program, do jaké míry podpora rodiny a blízkého okolí a do jaké míry je to záležitost vlastní vnitřní motivace, vlastního přesvědčení apod.

Závěrem

V článku se zabýváme významem doléčovacích center pro osoby ohrožené drogovou závislostí. Z proběhlého průzkumu na vzorku klientů, již jejich služeb využili, je zřejmé, že tato centra jsou potřebná jak jim, tak sekundárně celé společnosti. Napomáhají závislým osobám upevnit si hodnoty, které si uvědomily během léčby v léčebně nebo terapeutické komunitě; zmírňují pro uživatele, jenž se pohyboval často po dlouhou dobu pouze v určitých „pochybných“ sférách společnosti, obtížný návrat mezi lidi, od nichž kdysi odešel, jimž se vzdálil nebo kteří ho zavrhl; ukážou jim smysl práce a její hodnotu pro spokojený život; naučí je smysluplnému trávení volného času a jak se vyhýbat rizikovým místům a situacím, které by mohly spustit užívání drogy nanovo. Samozřejmě, že doléčovací centra nejsou všemohoucí, ale velmi a nebojme se říci i především záleží na představě samotného závislého člověka, jak chce žít dál, na jeho motivaci něco změnit a na podpoře jeho blízkého okolí – rodiny a nejbližších přátel.

Literatura

- KALINA, K. a kol. *Drogy a drogové závislosti 1: Mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády ČR, 2003. ISBN 80-86734-05-6.
- KALINA, K. a kol. *Drogy a drogové závislosti 2: Mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády ČR, 2003. ISBN 80-86734-05-6.
- Průvodkyně Doléčovacím centrem P-centrum*. Interní materiál P-centra. Olomouc: P-centrum, 2009.
- RADIMECKÝ, J. *Funguje léčba uživatelů drog?* Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika I. LF a VFN UK v Praze, 2006 [cit. 2009-01-30]. Dostupný z: <URL: <http://www.adiktologie.cz/articles/cz/72/168/Funguje-lecba-uzivatelu-drog-.html>>.
- Seznam zařízení poskytujících služby v protidrogové prevenci, léčbě a resocializaci*. Praha: Úřad vlády ČR – Sekretariát rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky, 2003. ISBN 80-86734-09-9.

Kontaktní adresa

Mgr. Michal Růžicka, Ph.D.

Ústav speciálněpedagogických studií

Pedagogická fakulta UP

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

e-mail: michal.ruzicka@upol.cz

Príloha č. 1**Tabulky****Tab. 1:** Počet klientů v jednotlivých věkových kategoriích

Počet klientů					
Pohlaví	Do 20 let	20–24 let	25–29 let	30–34 let	35 let a více
Ženy	1	6	4	2	0
Muži	2	7	6	11	3
Celkem	3	13	10	13	3

Tab. 2: Předmět závislosti klientů v doléčovacích programech

Pohlaví	Pervitin	Heroin	Subutex	Benzodiazepany	Alkohol	Kombinace
Ženy	4 (+ 3K)	1 (+ 4K)	0 (+ 5K)	0 (+ 4K)	1 (+ 2K)	6
Muži	6 (+ 19K)	0 (+ 10K)	0 (+ 6K)	0 (+ 6K)	1 (+ 12K)	23
Celkem	10 + (22K)	1 + (14K)	0 + (11K)	0 + (10K)	2 + (14K)	29

Tab. 3: Motivace k nástupu do doléčovacího programu

Motivace	Počet klientů
Dokončení toho, co jsem započal v léčbě	38
Možnost bydlení	13
Pomůžou mi najít práci	0
Najdu zde přátele	3
Bylo mi to nařízeno	2
Jiný důvod	7

Tab. 4: Míra spokojenosti klientů se zaměstnáním

Míra souhlasu	Práce mě baví	Chci si práci udržet	Věřím, že si práci udržím
Rozhodně souhlasím	5	7	7
Souhlasím	17	13	11
Nevím	4	6	8
Nesouhlasím	2	2	1
Rozhodně nesouhlasím	0	0	1

Tab. 5: Kde klienti nalézají nové přátele

Nové přátele, kteří neberou drogy, získávám	Počet klientů
V zaměstnání	10
Díky aktivitám doléčovacího centra	3
V doléčovacím centru	9
Při volnočasových aktivitách	10
Přátele mám z minulosti	16
Jinde	2
Nemám přátele	7

Tab. 6: S kým klienti DC tráví volný čas

Volný čas trávím zpravidla	Počet klientů
Sám/sama	5
S ostatními klienty doléčovacího centra	11
S přáteli ze zaměstnání	4
S novými přáteli (mimo dc a zaměstnání)	5
S rodinou	10
S někým jiným	7

Příloha č. 2

Dotazník

Vaše odpovědi křížkujte, pouze u otázky 2 a v otázkách, kde se můžete blíže vyjádřit, odpověď vepište do vymezeného prostoru vyznačeného tečkami.

U některých otázek můžete zakřížkovat 2 odpovědi.

Otázky 8–11 jsou tvrzení. Vyberte z odpovědí „rozhodně souhlasím“, „souhlasím“, „nevím“, „nesouhlasím“, „rozhodně nesouhlasím“ tu, která je nejbližší vašemu názoru.

Vaše odpovědi jsou důvěrné a anonymní.

Děkuji vám za vaši pomoc. 😊 😊 😊

---

1. **Jakého jste pohlaví?**   ☐ muž   ☐ žena
2. **Kolik je vám let?** .....
3. **Předmět vaší závislosti:**
☐ pervitin   ☐ heroin   ☐ subutex   ☐ benzodiazepamy   ☐ alkohol
☐ kombinace (čeho) .....   ☐ jiné(uveďte) .....
4. **Jak dlouho jste v doléčovacím programu?**
☐ méně než 2 týdny   ☐ 3–4 týdny   ☐ 5–8 týdnů   ☐ 3–4 měsíce
☐ 5–6 měsíců   ☐ déle než 6 měsíců
5. **Co vás vedlo k nástupu do programu?** (můžete označit 2 možnosti)
☐ dokončení toho, co jsem započal/a v léčbě   ☐ možnost bydlení
(naučím se žít bez drog)
☐ pomůžou mi najít práci   ☐ najdu zde přátele   ☐ bylo mi to nařízeno
☐ jiný důvod (jaký).....
6. **Pracuji**   ☐ brigádně   ☐ jako zaměstnanec   ☐ jako živnostník   ☐ nepracuji
Kdo nepracuje, pokračuje otázkou č. 11.

7. Práci jsem našel/našla

- ☐ sám/sama   ☐ za podpory pracovníků DC   ☐ díky známým
☐ přijali mě zpět do zaměstnání, kde jsem pracoval/a před léčbou

8. Práce mě baví

- ☐ rozhodně souhlasím   ☐ souhlasím   ☐ nevím   ☐ nesouhlasím
☐ rozhodně nesouhlasím

9. Chci si tuto práci udržet

- ☐ rozhodně souhlasím   ☐ souhlasím   ☐ nevím   ☐ nesouhlasím
☐ rozhodně nesouhlasím

10. Věřím, že si tuto práci udržím

- ☐ rozhodně souhlasím   ☐ souhlasím   ☐ nevím   ☐ nesouhlasím
☐ rozhodně nesouhlasím

11. Dělá mi potíže seznamovat se s novými lidmi (kteří neberou drogy).

- ☐ rozhodně souhlasím   ☐ souhlasím   ☐ nevím   ☐ nesouhlasím
☐ rozhodně nesouhlasím

12. Když si chci popovídat nebo potřebuji poradit, obrátím se na (můžete uvést 2 možnosti)

- ☐ personál DC   ☐ svého lékaře, psychologa   ☐ kněze
☐ rodinu   ☐ ostatní klienty DC   ☐ přátele mimo DC
☐ „přátele“ z drogové minulosti   ☐ cizího člověka
☐ jiného(upřesněte).....   ☐ nemám se na koho obrátit

13. Nové přátele, kteří neberou drogy, získávám (můžete uvést 2 možnosti)

- ☐ v zaměstnání   ☐ díky aktivitám DC   ☐ v DC
☐ při volnočasových aktivitách   ☐ přátele mám z minulosti
☐ jinde(upřesněte) .....   ☐ nemám přátele

14. Volný čas trávím zpravidla

- ☐ sám/sama   ☐ s ostatními klienty DC   ☐ s přáteli ze zaměstnání
☐ s novými přáteli   ☐ s rodinou   ☐ s někým jiným
(kromě lidí z CD a zaměstnání)   (upřesněte) .....

Příloha č. 3

Doléčovací centra v České republice

